

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Δημοκρατία: Πολίτευμα με διαφορετικές μορφές κατά κοινωνίες και ιστορικές περιόδους, σύμφωνα με το οποίο η πολιτική εξουσία πηγάζει από τον λαό και ασκείται προς όφελός του, βασικές δε αρχές του αποτελούν η ισονομία, η ισοπολιτεία, η κατοχύρωση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η αρχή της πλειοψηφίας κ.λπ.

Άμεση δημοκρατία: Το πολιτικό σύστημα κατά το οποίο οι αποφάσεις λαμβάνονται απευθείας από τους πολίτες, χωρίς τη μεσολάβηση αντιπροσώπων (όπως λ.χ. στην αρχαία Αθήνα), κατ' αντιδιαστολή προς την έμμεση, την κοινοβουλευτική δημοκρατία.

Έμμεση / αντιπροσωπευτική δημοκρατία: Η συνηθέστερη μορφή σύγχρονου δημοκρατικού πολιτεύματος, κατά την οποία η πολιτική εξουσία ασκείται από τον λαό έμμεσα, μέσω αιρετών αντιπροσώπων κατά το Σύνταγμα.

Προεδρευόμενη δημοκρατία: Η μορφή κοινοβουλευτικού πολιτεύματος, στο οποίο κεντρικό όργανο της εκτελεστικής εξουσίας είναι η κυβέρνηση που εξαρτάται από την εμπιστοσύνη της Βουλής, ενώ ο πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται από τη Βουλή και δεν ασκεί ουσιαστικές πολιτικές αρμοδιότητες.

«Το πολίτευμά μας λέγεται Δημοκρατία, επειδή την εξουσία δεν την ασκούν λίγοι πολίτες, αλλά όλος ο λαός. Όλοι οι πολίτες είναι ίσοι μπροστά στον νόμο για τις ιδιωτικές τους διαφορές. Για τα δημόσια αξιώματα προτιμώνται εκείνοι που είναι ικανοί και τα αξίζουν και όχι εκείνοι που ανήκουν σε μια ορισμένη τάξη. Κανείς, αν τύχει και δεν έχει κοινωνική θέση ή αν είναι φτωχός, δεν εμποδίζεται γι' αυτό να υπηρετήσει την πολιτεία, αν έχει κάτι άξιο να προσφέρει. Στη δημόσια ζωή μας είμαστε ελεύθεροι, αλλά και στις καθημερινές μας σχέσεις δεν υποβλέπουμε ο ένας τον άλλο, δεν θυμώνουμε με τον γείτονά μας αν διασκεδάζει και δεν του δείχνουμε όψη πειραγμένου πού, αν ίσως δεν τον βλέπεις, όμως τον στενοχωρεί. Αν, ωστόσο, η αυστηρότητα λείπει από την καθημερινή μας ζωή, στα δημόσια πράγματα, από εσωτερικό σεβασμό, δεν παρανομούμε. Σεβόμαστε τους άρχοντες, πειθαρχούμε στους νόμους, και, μάλιστα, σε όσους έχουν γίνει για να προστατεύουν τους αδυνάτους και όσους πού, αν και άγραφοι, είναι ντροπή να τους παραβαίνει κανείς.»

[Θουκυδίδης, Περικλέους Επιτάφιος, Κεφ. 37]

Τα οφέλη και οι αξίες της δημοκρατίας

Όπως είναι εύλογο τα περισσότερα κράτη του κόσμου έχουν επιλέξει το δημοκρατικό πολίτευμα ως τον ιδανικότερο τρόπο διακυβέρνησης, εφόσον είναι εκείνο που προσφέρει στους πολίτες τη δυνατότητα να εκφράζουν ελεύθερα τη βούλησή τους, επιλέγοντας οι ίδιοι τους αντιπροσώπους τους και την κυβέρνησή τους. Πολύ περισσότερο όμως διότι είναι το πολίτευμα με τα πιο ουσιαστικά οφέλη για τους πολίτες. Πιο συγκεκριμένα:

- **Η δημοκρατία διασφαλίζει την ελευθερία έκφρασης.** Σε αντίθεση με τα απολυταρχικά καθεστώτα όπου οι πολίτες οφείλουν να υποτάσσονται και να ακολουθούν τις απόψεις και τις θελήσεις του ηγέτη ή της ηγετικής ομάδας. Στη δημοκρατία οι πολίτες είτε εντάσσονται στην πλειοψηφία είτε συνιστούν μειοψηφία έχουν το δικαίωμα να εκφράζουν ελεύθερα τις ιδέες, τις απόψεις και τα πιστεύω τους. Έτσι, παρά το γεγονός ότι η δημοκρατία δίνει τον έλεγχο στην πλειοψηφία, δεν εμποδίζει εκείνους που έχουν διαφορετική τοποθέτηση να εκφράζουν ελεύθερα τις θέσεις τους και να ασκούν ακόμη και αυστηρότατη κριτική στις κυρίαρχες απόψεις.

- **Η δημοκρατία διασφαλίζει την ισότητα.** Ένα σημαντικό όφελος για τους πολίτες των δημοκρατικών κοινωνιών είναι πως είναι πλήρως ισότιμοι απέναντι στο νόμο, αλλά και απέναντι στις προσφερόμενες ευκαιρίες ανάδειξης των δυνατοτήτων τους. Η δημοκρατία, άρα, δεν επιτρέπει διακρίσεις απέναντι στους πολίτες ούτε με βάση το φύλο, ούτε με βάση την εθνικότητα, τη θρησκευτική και σεξουαλική τους τοποθέτηση, την ηλικία, την κοινωνική τους θέση κλπ. Η ισότιμη αυτή αντιμετώπιση αποτελεί, μάλιστα, την αναγκαία προϋπόθεση για τη διασφάλιση της αξιοκρατίας, της ανάδειξης δηλαδή των πιο ικανών και των πιο κατάλληλων σε κάθε θέση εργασίας και σε κάθε αξίωμα.

- **Η δημοκρατία διασφαλίζει την αυτοπραγμάτωση του ατόμου.** Το δημοκρατικό πολίτευμα προσφέρει στους πολίτες τη δυνατότητα καθορισμού της κοινωνικής και πολιτικής λειτουργίας ακριβώς διότι θεωρεί πως κάθε άνθρωπος αποτελεί μια οντότητα άξια πλήρους σεβασμού. Με αυτή, λοιπόν, τη βασική αρχή το δημοκρατικό πολίτευμα επιδιώκει να προσφέρει σε κάθε πολίτη τις αναγκαίες συνθήκες προκειμένου να καλλιεργήσει ολόπλευρα την προσωπικότητά του και να αναπτύξει στο έπακρο όλες τις δυνατότητές του, ώστε να εξασφαλίσει την καλύτερη δυνατή ζωή για τον ίδιο και την οικογένειά του.

Προβλήματα και ελλείψεις του δημοκρατικού πολιτεύματος

Το δημοκρατικό πολίτευμα παρά τις όποιες δυσλειτουργίες του κρίνεται πάντοτε συγκριτικά η καλύτερη επιλογή, εφόσον σέβεται το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού των πολιτών και αποζητά την ενεργή τους συμμετοχή στη διαμόρφωση της ακολουθούμενης πολιτικής. Εντούτοις θα πρέπει να σημειώνονται κάθε φορά τα προβλήματα που προκύπτουν σε αυτό με την προσδοκία πως σταδιακά θα μπορέσουν να δημιουργηθούν οι κατάλληλες προϋποθέσεις για το ξεπέρασμά τους.

- **Η έμμεση δημοκρατία είναι περισσότερο μια εικονική δημοκρατία.** Στην έμμεση δημοκρατία η άποψη και η θέληση των πολιτών εκφράζεται με σαφή τρόπο μόνο στο πλαίσιο των εκλογών, εφόσον στην πραγματικότητα η εξουσία δεν ασκείται από τους ίδιους τους πολίτες αλλά από το μικρό αριθμό αντιπροσώπων που αυτοί εκλέγουν. Το μελανό σημείο αυτής της διαδικασίας, που υπονομεύει δραστικά την όλη δημοκρατικότητα του θέματος, είναι πως οι εκάστοτε αντιπρόσωποι κερδίζουν τις περισσότερες φορές την ψήφο και την εμπιστοσύνη των πολιτών υποσχόμενοι ευχάριστα πράγματα και σημαντικές αλλαγές, που ποτέ όμως δεν υλοποιούν. Το εκλογικό αποτέλεσμα επηρεάζεται έτσι από το λαϊκισμό και τη δημαγωγία, με αποτέλεσμα οι πολίτες να εκλέγουν τους αντιπροσώπους τους προσδοκώντας τελείως διαφορετικές αποφάσεις και δράσεις από αυτές που εκείνοι καταλήγουν να πράττουν.

Άρα, ό,τι ονομάζουμε δημοκρατία, μοιάζει περισσότερο με μια «ολιγαρχία», αφού δεν είναι λίγες οι φορές που η εκάστοτε κυβέρνηση επιβάλλει τη θέλησή της και λαμβάνει αποφάσεις που είναι αντίθετες με τις επιθυμίες των πολιτών, αλλά και με όσα είχε προεκλογικά υποσχεθεί και εξαγγείλει.

- Τα μέλη της βουλής και της κυβέρνησης δεν λογοδοτούν για τις πράξεις και τις παραλείψεις τους. Μια σημαντική έλλειψη του σύγχρονου δημοκρατικού πολιτεύματος είναι το γεγονός πως όσο επιζήμια κι αν αποδειχθεί η δράση των βουλευτών -είτε πλουτίσουν εις βάρος των πολιτών, είτε ζημιώσουν το δημόσιο με τις αποφάσεις ή τις παραλείψεις τους- δεν υπάρχει κάποια διαδικασία λογοδοσίας που θα επέφερε τη δίκαιη τιμωρία τους. Η έλλειψη αυτή αφενός επιτρέπει στους εκλεγμένους αντιπροσώπους να λαμβάνουν αποφάσεις χωρίς να δίνουν σε αυτές την αναγκαία βαρύτητα και αφετέρου οδηγεί στην ολοένα και πιο εμφανή δυσπιστία των πολιτών απέναντι στα πρόσωπα του πολιτικού χώρου. Είναι, άρα, απολύτως σημαντικό να υπάρξει -και να εφαρμοστεί- μια σχετική διαδικασία ελέγχου, ώστε οι πολιτικοί να μην εκμεταλλεύονται και να μην ζημιώνουν δίχως κυρώσεις την πολιτεία και τους πολίτες.

- Οι υποψήφιοι βουλευτές καταφεύγουν σε κάθε πιθανό λαϊκιστικό τέχνασμα προκειμένου να διασφαλίσουν την ψήφο των πολιτών. Το δέλεαρ της εξουσίας, όπως και η επίγνωση πως ουδέποτε θα ελεγχθούν ή θα τιμωρηθούν για τη δράση τους, οδηγεί τους υποψήφιους βουλευτές να αντιμετωπίζουν με ακραία ανειλικρίνεια τους πολίτες. Καταφεύγουν, έτσι, σε κάθε πιθανή υπόσχεση που θεωρούν πως θα ακουστεί θετικά από τους πολίτες· καταφεύγουν σε ποικίλες εξυπηρετήσεις -ρουσφέτια-, που τόσο υπονομεύουν την έννοια της αξιοκρατίας, και δε διστάζουν να αξιοποιήσουν ακόμη και τη δύναμη επηρεασμού της διαφήμισης μέσω της οποίας είτε αντιμετωπίζουν τον ίδιο τους τον εαυτό ως προϊόν προς πώληση είτε περνούν διάφορα δημαγωγικά μηνύματα σε σχέση με το πόσα αξιοθαύμαστα σκοπεύουν να πράξουν όταν εκλεγούν· υποσχέσεις βέβαια που λησμονούνται την επομένη των εκλογών.

- Οι πολίτες δεν έχουν την αναγκαία κοινωνική και πολιτική συνείδηση ώστε να θέτουν το συλλογικό συμφέρον πάνω από το ατομικό. Ένα σημαντικό πρόβλημα που ανοίγει το δρόμο στους δημαγωγούς είναι ακριβώς ο ατομικισμός των πολιτών, οι οποίοι επιλέγουν την παράταξη που θα τους εκπροσωπήσει, όχι με βάση το τι είναι καλό για το σύνολο της πολιτείας, αλλά με βάση το τι εξυπηρετεί τα προσωπικά τους συμφέροντα. Για παράδειγμα, αν ένα κόμμα εξαγγείλει προεκλογικά αυστηρή αξιολόγηση στον δημόσιο τομέα, παρά το γεγονός πως μια τέτοια κίνηση θα λειτουργούσε επωφελώς για την κοινωνία, αφού θα οδηγούσε τις δημόσιες υπηρεσίες σε υψηλότερη απόδοση, οι δημόσιοι υπάλληλοι καταδικάζουν αυτό το κόμμα κι επιλέγουν εκείνο που θα τους υποσχεθεί σχετική «ασυλία». Με παρόμοια λογική μεμονωμένοι πολίτες και ομάδες πολιτών επιλέγουν το κόμμα που θα στηρίξουν με αυστηρώς ατομικιστικά κριτήρια, αδιαφορώντας επί της ουσίας για το συνολικό πρόγραμμα του εκάστοτε κόμματος ή για τους κλάδους που θα ζημιώσει προκειμένου να εξυπηρετήσει τα δικά τους συμφέροντα.

- Στο πλαίσιο της σύγχρονης δημοκρατίας ενισχύεται η αναξιοκρατία, προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι πελατειακές σχέσεις των κομμάτων. Παρά τις προσπάθειες που έχουν γίνει προκειμένου να υπάρξει μια σχετική διαφάνεια σε ό,τι αφορά τουλάχιστον τις προσλήψεις στο δημόσιο τομέα, συνεχίζονται με ποικίλους πλάγιους τρόπους οι κομματικές εξυπηρετήσεις, αφού οι πολιτικοί για να διασφαλίσουν την αναγκαία στήριξη δεν διστάζουν να αξιοποιούν τον δημόσιο τομέα, αλλά και τα χρήματα του δημοσίου -κυρίως με την απευθείας ανάθεση συμβάσεων έργου-, ώστε να προσφέρουν στους υποστηρικτές τους τα συμφωνηθέντα ανταλλάγματα.

Η αναξιοκρατία, που έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τη σαφώς εκφρασμένη πρόθεση του δημοκρατικού πολιτεύματος να διαφυλάττει την ισότητα και την αξιοκρατική αντιμετώπιση των πολιτών, αποτελεί μέρος μόνο του προβλήματος, αφού σε πολλά ακόμη ζητήματα γίνεται εμφανές πως οι συνταγματικές προβλέψεις περί προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και περί ισότιμης δράσης των πολιτών υφίστανται μόνο σε θεωρητικό επίπεδο. Η πραγματικότητα, άρα, του σύγχρονου δημοκρατικού πολιτεύματος απέχει πολύ από την ιδεατή του μορφή, όπως αυτή αποτυπώνεται στο Σύνταγμα και στους επιμέρους νόμους.

- Οι διασυνδέσεις των πολιτικών με τα Μ.Μ.Ε. δημιουργούν εύλογες επιφυλάξεις για την ποιότητα της ενημέρωσης. Η δυνατότητα των Μ.Μ.Ε. να επηρεάζουν καθοριστικά τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται την κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα οι πολίτες, ωθεί ισχυρούς παράγοντες του οικονομικού και πολιτικού χώρου να διεκδικούν την ευνοϊκή συνεργασία με τα Μ.Μ.Ε. προκειμένου να κατευθύνουν προς όφελός τους την κοινή γνώμη. Η παραπληροφόρηση και η προπαγάνδα αποτελούν συνήθεις εκφάνσεις αυτών των αθέμιτων συνεργασιών, καθώς οι δημοσιογράφοι και οι δημοσιογραφικοί οργανισμοί επιχειρούν να συσκοτίσουν την πραγματική κατάσταση της χώρας και να χειραγωγήσουν έτσι τους πολίτες.

Είναι εντούτοις σαφές πως η δημοκρατία για να λειτουργήσει ορθά χρειάζεται αντικειμενική και ολοκληρωμένη πληροφόρηση, διότι μόνον έτσι είναι σε θέση οι πολίτες να κρίνουν τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες και να επιλέξουν εκείνους τους πολιτικούς που θα προασπίσουν αποτελεσματικότερα τα συμφέροντα της πολιτείας.

Αναγκαίες προϋποθέσεις για την ορθή λειτουργία της δημοκρατίας

Η λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στη δράση και στη συμπεριφορά των μεμονωμένων πολιτών, εφόσον είναι εκείνοι που επιλέγουν σε ποιους πολιτικούς θα εμπιστευτούν το μέλλον της πολιτείας, αλλά είναι κι εκείνοι που αποδέχονται -ή με την αδράνειά τους συναινούν σιωπηλώς- και επιτρέπουν τη διαιώνιση των διαφόρων παθογενειών στην πολιτική και κοινωνική πράξη. Προκειμένου, λοιπόν, να γίνει πραγματικότητα η ιδανική μορφή της δημοκρατίας, απαιτείται πρωτίστως η βελτίωση του ήθους και της ποιότητας των ίδιων των πολιτών. Ειδικότερα:

- Οι πολίτες οφείλουν να κατανοήσουν πως θα πρέπει να επιζητούν πάντοτε εκείνο που είναι ωφελιμότερο για το σύνολο της πολιτείας και όχι για τα προσωπικά τους συμφέροντα, διότι επί της ουσίας μόνο αν ευημερεί η πολιτεία θα υπάρχουν

οι κατάλληλες συνθήκες και για την ατομική τους ευημερία. Αν οι πολίτες επιμένουν να θέτουν το ατομικό πάνω από το συλλογικό, καταδικάζουν σε συνεχή δυσλειτουργία την πολιτεία και το κοινωνικό σύνολο.

- Οι πολίτες οφείλουν να διατηρούν ενεργό ενδιαφέρον για τις πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις, ώστε να έχουν μια καθαρή εικόνα για τις πράξεις και τις παραλείψεις των πολιτικών προσώπων. Διαφορετικά αφήνουν περιθώρια στους πολιτικούς να τους εξαπατούν και να τους παρασύρουν σε λανθασμένες επιλογές.

«The best argument against democracy is a five-minute conversation with the average voter.» Winston Churchill

- Οι πολίτες οφείλουν να διατηρούν μια άτεγκτη στάση απέναντι σε όποιο φαινόμενο κοινωνικής αδικίας και ανισότητας αντικρίζουν. Μόνο η δική τους αντίδραση, άλλωστε, μπορεί να οδηγήσει σε κάποια πιθανή μελλοντική βελτίωση, εφόσον οι κρατούντες και οι οικονομικά ισχυροί δεν υποχωρούν παρά μόνο μπροστά στην επίμονη και δυναμική διαμαρτυρία των πολιτών.

- Οι πολίτες οφείλουν να διατηρούν μια διαλλακτική στάση στη μεταξύ τους επικοινωνία σχετικά με πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα, διότι ο φανατισμός αποτελεί αφενός μια αμιγώς αντιδημοκρατική κατάσταση και αφετέρου δεν τους επιτρέπει να κρίνουν ορθά και με καθαρή ματιά τα διάφορα ζητήματα.

Θεμέλιος λίθος του δημοκρατικού πολιτεύματος είναι πάντοτε η παιδεία, καθώς μέσω αυτής προσφέρεται η κατάλληλη δημοκρατική αγωγή στους νέους πολίτες, αλλά και διασφαλίζεται η ενίσχυση της κριτικής τους ικανότητας προκειμένου να αποτρέπεται η χειραγωγή τους. Ειδικότερα:

- Μέσω της παιδείας οι νέοι αναπτύσσουν τις ποιότητες εκείνες που αρμόζουν σε μια δημοκρατική κοινωνία, όπως είναι η διαλλακτικότητα, η εκτίμηση στον διάλογο, η έλλειψη δογματισμού και η αίσθηση ευθύνης απέναντι τόσο στους συμπολίτες όσο και στην πολιτεία εν γένει.

- Οι νέοι μαθαίνουν συνάμα πόσο σημαντική είναι η ενεργή συμμετοχή τους στα κοινωνικά και πολιτικά δρώμενα, εφόσον τους επιτρέπει να έχουν προσωπική γνώση και να κατανοούν πληρέστερα το κοινωνικό τους περιβάλλον. Γνώση αναγκαία προκειμένου η διαμόρφωση της προσωπικής τους αντίληψης να βασίζεται όχι σε έμμεσες εμπειρίες και πληροφορίες αλλά σε προσωπική πείρα.

- Οι νέοι ερχόμενοι σ' επαφή με την ιστορία του τόπου κατανοούν τις σύγχρονες διεθνείς σχέσεις του κράτους, αντιλαμβάνονται το ευμετάβλητο των καταστάσεων, αλλά και τη διαχρονικά επιζήμια δράση των δημαγωγών.

Προκειμένου οι πολίτες να προχωρούν στις πολιτικές τους επιλογές έχοντας μια ξεκάθαρη και πραγματική εικόνα για την οικονομία της χώρας, αλλά και τα υπόλοιπα ζητήματα της εθνικής πολιτικής, **χρειάζονται αντικειμενική και πλήρη ενημέρωση**. Δοθείσης, άλλωστε, της αποπροσανατολιστικής δύναμης της παραπληροφόρησης, η ανάγκη αυτή καθίσταται ολοένα και πιο επιτακτική. Χρέος οπότε τόσο της πολιτείας όσο και των δημοσιογράφων αλλά και των ίδιων των πολιτών είναι η διασφάλιση έγκυρων και αντικειμενικών πηγών πληροφόρησης.

Η πολιτεία από τη μεριά της οφείλει να στηρίζει τα όργανα εκείνα που έχουν θεσμοθετηθεί για τον έλεγχο της λειτουργίας των Μ.Μ.Ε., αλλά και να μην επιτρέπει τις δοσοληψίες των Μέσων με πολιτικούς, οικονομικούς ή άλλους παράγοντες.

Οι δημοσιογράφοι από τη μεριά τους οφείλουν να κατανοούν πόσο σημαντική είναι για τη σωστή λειτουργία της πολιτείας η αποστολή τους και να ακολουθούν τους κανόνες της δημοσιογραφικής δεοντολογίας, χωρίς παρεκκλίσεις, επιδιώκοντας την πληρέστερη και την αρτιότερη δυνατή ενημέρωση των πολιτών.

Οι ίδιοι οι πολίτες οφείλουν να αναζητούν ενημέρωση από πολλές πηγές και να συγκρίνουν τις διάφορες πληροφορίες που λαμβάνουν, προκειμένου να διαπιστώνουν πιθανές δόλιες παραποιήσεις ή παραλείψεις. Οφείλουν, δηλαδή, να παραμένουν σε εγρήγορση απέναντι στα Μ.Μ.Ε. και να μην αποδέχονται άκριτα οποιαδήποτε πληροφορία ή ερμηνευτική προσέγγιση των καταστάσεων και των γεγονότων που λαμβάνουν από αυτά.

Απολύτως σημαντική είναι η δραστηριοποίηση πολιτικών με ήθος και σεβασμό απέναντι στους πολίτες. Κάθε πολιτεία χρειάζεται πολιτικούς που να αντιλαμβάνονται πως η δράση τους οφείλει να αποσκοπεί στο συλλογικά επωφελές και όχι στην προσωπική τους ευημερία και ανάδειξη· πολιτικούς διατεθειμένους να μιλήσουν με ειλικρίνεια στους πολίτες και να μη διστάζουν να πάρουν δύσκολες αποφάσεις, έστω κι αν δυσαραστούν τους «ψηφοφόρους» τους· πολιτικούς που με υπευθυνότητα να προχωρούν σε μακροπρόθεσμους σχεδιασμούς για το όφελος της χώρας και να μην ενδίδουν σε ευκαιριακές πολιτικές λύσεις προκειμένου να γίνονται αρεστοί στους πολίτες.